

ISKRICE.

Zbirka pesmij in povestij.

Spisal

in slovenskeje mladini poklonil

Janko Leban,

učitelj v Avberu pri Sežani.

II. zvezek.

Cena 15 kr., po pošti 17 kr.

V LJUBLJANI.

Tiskal in založil Rudolf Milic.

1890.

KAZALO.

	Stran
1. Mladini. Pesem	5
2. Slaba tovarišija. Povest	6
3. Majniku. Pesem	10
4. Čebela in golobica. Pesem	11
5. Najdeni denar. Povest	12
6. Mati. Pesem	18
7. Zajec. Pesem	19
8. Zlató. Povest	20
9. Moj zaklad. Pesem	24
10. Ribica. (Po Hey-u.) Pesem	25
11. Trtin. Povest	26
12. Vran. (Po Hey-u.) Pesem	30
13. Čebela in muha. Pesem	30
14. Ni vse zlato, kar se blišči. Povest	31
15. Šolska zastava. Pesem	34
16. Vračaj hudo z dobrim! Povest	35
17. Slovó. Pesem	38
18. Princ Evgen. Životopis	39
19. Šolska mladina o vzprejemu novega dekana. (Kó- menskemu dekánu, g. Ádolfu Harmel-u.) Pesem	47

Mladini

Cuj, mladina! svéte móje:
Zdaj je čas, da se učiš,
Da si blážiš srce svóje
Ter si glávo razbistriš!

Kdor učí se pridno zmláda
Ter obláži si srcé,
Sreča ga obišče ráda,
Drugim lajšal bo gorjé. —

Slaba tovarišija.

Milan in Dragotin sta skupaj hodila v šolo. Bila sta si verna prijatelja in soseda. Milan je bil sin ubogega delavca, ki je svojemu sinu hrano služil v potu svojega obraza. Deček je bil sicer dobre glave in dobrega srca, le malo preveč na lahko stran. Rad se je dajal zapeljevati hudobnim svojim tovarišem. Če so otroci iz šole gredé vpili in razgrajali; če so kaj tacega uganjali, kar ni prav: gotovo je bil Milan med njimi.

To je njegovega sošolca Dragotina jako peklo; kajti bil je Milanu resničen prijatelj in ničesar ni želel bolj, nego to, da bi se Milan poboljšal. Bil je namreč Dragotin dober deček, priden, ubogljiv, da vam ga ne morem prehvaliti. Vrhu tega je bil imovitih starišev sin, ki so vestno skrbeli za vzgojo njegovo.

Nekega pomladnega dne po šoli se Milan zopet pridruži svojim hudobnim nagajivim sošolcem, češ, da se gredo skupno igrat. Dragotin se približa Milanu, rekoč: „Pojdi z máno domov! Meni se vse zdi, da kaj dobrega ne namerjate. Ali se ne bojiš, da bi zvedel naš gospod učitelj, če kaj slabega počneš? In, ali se ti ne smili tvoj ubogi oče? Milan, pojdi lepó z máno domov!“

Toda mislite li, da ga je Milan poslušal? Kaj še! On in njegovi tovariši se Dragotinovim besedam glasno zakrohotalo ter stečejo po cesti dalje . . .

Dragotinu je to šlo do srea. Sklenil je, da hoče od daleč iti za hudobnimi tovariši. Niti tega se ni bal, da bi ga kdo med njimi opazil ter mu kaj žalega storil. „Dvomim“, mislil si je vrli deček, „da se gredó ti potepini samo igrat, marveč gotovo imajo kaj družega v glavi“.

To rekši urneje ubere pot pod noge za hudobnimi tovariši. Oh, bili bi videli, kaj so uganjali malodoberni ti otroci! Tekali so, skakali, metali kamenje, vpili, razgrajali, da je bilo groza. Po potu so izgubljali peresa in svinčnike. In kar je jako žalostno: Milan se je čutil ves srečen sredi te otročje druhali!

Z glavne ceste jo uderó po stezah, skakajo v jarke ter si tako kvarijo čevlje in trgajo obleko ob trnjevitih grmovjih. Zdaj prilomastijo na polje, na katerem je rasla lepa češnja. Bila je prepolna lepega zrelega sadja. Zdelo se jim je, da se jim sočnato sadje kar smeje ter jih prijazno vabi v goste. Pri tej češnji otroci obstanejo. Žive duše ni bilo na polji, pa tudi hiša kmeta lastnika je bila dobro daleč od polja.

„Na to drevo treba splezati in češnje pobrati“, deje jeden izmed otrok. Milan prvi poskusi, a drevo je bilo precéj visoko in on premajhen. Kaj storiti?

„Naredimo mu lestvico, naredimo mu lestvico!“ zavpije Markov Blažek.

„Pasja noga, prav praviš Blažek,“ dostavi Ovčarjev Tone, in kakor bi trenil dvignejo Milana na svoja ramena. Milan doseže močno vejo, oklene se je trdno in v hipci je liki maček na drevesu.

Veseli tovariši mu navdušeno zakličejo: „živio!“ Milan pa prične češnje obirati ter jih metati tovarišem pod drevo. To vse se je godilo tako hitro, da je Dragotin komaj še za časa prisopihal na lice mesta ter videl tovariša svojega na drevesu. Zdaj se ni hotel več skrivati svojim sošolcem, ampak je bil namenjen naravnost k drevesu, da posvari lahkomišelnega Milana. A v tem nenadoma prilomastita dva kmeta z dolgima koloma, kričeč na malopridne otroke. Milan ja prvi opazi in poprosi svoje tovariše, naj mu pomagajo z drevesa. A malodoberni otroci ga ne poslušajo, marveč uderó jo od tod, kakor bi jim gorelo za petami. Ko se pa čutijo iz nevarnosti, ustavijo se ter se na glas zasmеjejo preplašenemu Milanu, ki je bil v tako hudih škripcih.

Razsrjena kmeta sta bila že prav blizu drevesa in gotovo bi bila Milanu dobro porahljala kosti, da se zdaj ni zgodilo nekaj nepričakovanega. Dragotin namreč stopi na dan, približa se kmetoma, govoreč z milim glasom: „Ljuba moža, lepo vaju prosim, prizanesita nesrečnemu temu otroku! Zapeljali so ga oni hudobni otroci, ki so ravnokar pobegnili, da - si sem ga jaz svaril, naj

ne hodi v njih družbo. Ker me ni ubogal, šel sem za njim, da ga rešim . . . Dragā moža, evovama dveh dvajsetic, kateri sem si prihranil. Naj vama bodete v nekako povrnitev škode, katero vama je prizadejal lahkomiselni moj prijatelj. Verujta mi, odslej se bode poboljšal . . .“

Zaslišavši milo to prošnjo vrlega otroka, potolažita se kmeta. Ponujanih dvajsetic ne vzprejmeta, a jeden njiju stopi k drevesu ter Milanu pomaga na tla.

Milan, ves skrušen*), hiti k Dragotinu, solze mu zabliščé v očeh, burno ga objame ter vzklikne: „Oj, Dragotin, zlata duša, hvala ti, tisočkrat hvala! Spoznajem svoj pregrešek, a odslej se hočem poboljšati! Ti si mi pravi prijatelj, tebe se hočem držati, slabih tovarišev pa se bom ogibal!“ —

Kmeta sta ganena gledala za odhajajočima dečkoma. — Odslej pa se je Milan resnično poboljšal. Vsi so ga radi imeli in dobro se mu je godilo.

*) Skrušen = skesan.

Majniku.

Pridi, pridi, majnik zlāti,
Pridi v dôle in goré,
Da spet énkrate radováti
Móje more se srcé!

Rad bi hódil ob potóki,
Ki šumljá veselo v svet,
Ter s prijaznimi otróki
Trgal v šopke cvet na cvet!

Rad bi v senénatem gozdiči
V máhu léžal v drevje zróč,
Ko po véjah drobni ptíci
Skáčejo, lepó pojóč.

Rad bi po cvetócem polji
Z družbo stópal lahkónóg,
Ukal pri najboljši vólji,
Da donélo bi okróg.

A pod ledom še in snégom
Širna, glej! raván ječí,
Vetri žvižgajo nad brégom,
Rádosti nikjeri ni . . .

Pridi, pridi, majnik zláti,
Ter zemljò pretvári v raj,
Krasnih tvojih dnij vživáti
Mnògo, mnògo let mi dáj! —

Čebela in golobica.

Na hladnici golobica,
Stala je, prelépa ptica,
Ter je glédala v vodó,
Ki šuméla je pod njó.

Prileti čebela mála,
Tam nad vodó je brenčála,
Ker dovólj previdna ni,
Pade v vodó, smrt preti . . .

Golobici jáko smíli
Čbelica se v smrtnej síli, —
List odščipne ter skrbnó
Vrže čbeli ga v vodó. —

Ugledavši to čebéla,
Spravi se na list veséla,
Ko priplúje do bregú,
Brzo v panj leti domú. —

Na hladnici drúgoč stala
Spet je golobica zála;
Tja dospéje lovec v hlád,
Ptico bi ustrélil rád.

Že poméri — a pri pričí
V róko ga čebela píči;
Puška počí, strel zgreší,
Golobica odleti. — — —

Glej, otrók moj: te živali
Vzgléd sta krásen ti podali;
Iz te zgodbe, ali véš,
Česa se učíti sméš? —

Človek naj **usmiljen** bóde,
Lájša bližnjiku nezgóde:
Če ti dobro kdo stóri,
Bódi mu hvaležen tí!*

Najdeni denar.

Mojster Janko je bil pošten mizar, delaven in vesel mož. Od zore do mraka si slišal, kako je v njegovej delavnici odmevalo različno mizarsko orodje. Vrh vseh tega pa ti je iz njegove delavnice čestokrat zvenela na uho lepa narodna pesemca iz mojstrovih ust. Zakaj bi ne? Janko ni bil bogat človek, a zadovoljen s svojim stanom. Zadovoljnik pa si rad žvižga in poje; ob lepi pesemci mu gre delo mnogo lažje izpod rok.

Nekega dne mu prinese neki mož v delavnico orehovo pisalno mizo ter mu jo prav cenó ponudi na prodaj. Prodajalec izreče, da miza ni njegova, nego lastnina neke družine, ki stanuje v tej in tej ulici, hišno število toliko in toliko, nadstropje to in to. Mojster Janko kupi pisalno mizo ter jo postavi v kot svoje delavnice. Bila je že jako stara in tu pa tam od črvov razjedena.

Delj časa je stala pozabljena v kotu. Nekega dne pa, ko mojster Janko ni imel drugega dela, prične pisalno mizo pregledovati ter razdevati. Hotel jo je kolikor se da popraviti ter nedostatne, razjedene njene dele nadomestiti z novimi. To delajoč iztakne skriven predal, v katerem je bilo več papirjev previdno zvitih.

Janko brž vzame te papirje v roke, natakne si naočnike, da bi jih natanko pregledal. In evo, takoj spozna, da so sami — bankovci. Začuden

jame nadalje brskati po skrivem predaku. Kaj pa je to? Trdo in težko je! Oj, sami stebrički zavutih zlátov! . . . Mizar Janko, ves presenečen, prične šteti, koliko je vsega denarja. Bilo je trideset tisoč goldinarjev! Pomislite: trideset tisoč goldinarjev! Nikoli še ni videl toliko denarja skupaj! Mojster Janko je trepečoč po vsem telesu zrl v najdeni zaklad in komaj dihal. Kaj storiti? . . . kaj storiti? . . . Nekoliko časa premišlja, potem pa se ohrabri, denar zavije v ruto, naočnike spravi, ide iz delavnice, katero za sabo zapre, in takoj steče z ruto pod pazduho domov k ženi svojej . . .

Prišedši v sobo, pokliče ženo ter pred njo na mizi razvije ruto . . .

„Kaj ne, Jera, to so lepi novci!“

Žena nekoliko časa strmeč gleda v iskréce zláte, potem vzklikne: „Za Boga svetega, Janko, so li novci tvoji?“

„Moji? no, to baš ne! Naše je samo to, kar si pridobimo v potu obraza svojega! Jaz si tega denarja nisem prislužil; zatorej ni moj.“

Zdajci jame mojster Janko natančno pripovedovati vso dogodbo.

„Kaj li misliš storiti?“ povpraša ga žena, ko je umolknil. „Hočeš li obdržati te novce?“

„Draga žena, pomisli vender, da si jih nisem pridobil z delom. Torej niso moji, in le tatje si prisvajajo tuje blago . . . Jaz pa nisem tat!“

„Res, nisi tat, pa denar si našel!“

„Istina, našel sem denar; a nekdo ga je moral izgubiti; novci so nekóga družega, moji gotovo ne!“

„Prav govoriš, dragi Janko, saj velí že naš pregovor, da „krivično blago nima teka.“

„Takó je, Jera moja! In kdo ve, ali ta denar ne pripada komu, ki ga je potrebnejši od mene . . . Jaz, hvala Bogu! imam še zdrave roke, dela ne pogrešam, dovolj služim za vsakdanje potrebe . . . Nadejem se, da Bog tudi v prihodnje záme poskrbi! . . . Zdaj pa bódi mojã prva skrb, da pozvem, čegav je ta denar in da ga vrnem pravemu lastniku!“

To rekši spravi Janko denar v torbo ter se z njo nemudoma napoti v hišo, kjer je stanovala družina, ki mu je bila prodala pisalno mizo.

Spotoma sklene, da bode jako previden, kajti mogoče je, da denar ni svojina onih ljudij, ki so mu bili poslali mizo na prodaj. Hotel je torej prej pozvedovati.

Prišedši v namenjeno hišo, ide v zadnje nadstropje ter potrka tam na duri ubožne sobice. Vstopivši najde v sobici dve deklici, katerima je bilo takoj poznati, da sta ubogi. Jedna je bolna ležala na postelji, druga pa je bila vsa zamaknena v šivanje.

Janko spodobno pozdravi ter pové, da je on isti mojster, ki je od njiju kupil pisalno mizo. Sedši prične potem govoriti o različnih rečeh; pravi namen svojega pohoda pa zamolči. Govoril

je o delu, o slabih časih, o preganjanji ubožčkov in sirot ter pristavil, kako težko si dandanes rokodelci in drugi delavci služijo kruh.

„Prav govorite!“ déje na to mlajša deklica. „Nastopili so časi občne bede . . . Kaj pa hočeve početi revni deklici? — Le pogledite: moja sestra že osem dån bolna leži . . . in jaz, kaj naj si zaslužim s to -le iglo? In vender je živeti treba obema, mēni in sestri! . . .“

Deklici, to izrekšej, napravijo se usta na jok; stežka je zadržavala solzé, ki so ji sijile v okó . . . Globok bridkosten vzdih je pričal, da trpi, da silno trpi . . .

Janko je ganen gledal deklico, ki kmalu zopet povzame:

„To je za naju nesreča, da nisve bili vajeni obilnega dela in stradanja. Moja uboga sestra je zdaj zbolela od prenapornega dela in od žalosti . . . Nekdaj se nama je dobro godilo. Imeli sve vsega dosti in mislili, da bode tudi vselej tako. Najin oče — bil je vdovec — nama je namreč često zagotavljal, da je za naju dobro poskrbel, takó celó, da bodeve tudi po njegovi smrti lahko brezskrbno živeli . . . Oh, umrl je, in ostali sve ubogi siroti . . .“

„Kakó to?“ povpraša Janko, ki je pazno poslušal vsako besedo dekličino.

„Povedati vam hočem vse. Dokler je živel najin oče, godilo se nama je dobro, kakor sem vam dejala. Medvé nisve imeli nobenih skrbij.

Če sve potrebovali denar za obleko ali za veselice, reki sve to očetu. Dobri oče je na to šel k pisalni mizi — prav k tisti, katero sve vam v veliki sili morali prodati — in je nama prinesel denar, kolikor sve ga hoteli . . . Oče najin je umrl nagle smrti . . . Ni mu bilo dano, da bi nama bil kaj razodel . . . Zatorej ne veve, komu je povêril denarje svoje, če jih je sploh kaj dosti imel . . . Njegovi prijatelji, njegovi znanci ne vedó o tem ničesar. Takó, vidíte, ostali sve medve revici, veliki revici . . .“

Ob teh besedah se je Janku milo delalo pri srci. Ni čuda: iztaknil je bil resnico! Hotel je vstati in deklici ob kratkem povedati vse. Pa bil je takó ganen, da ni vedel, kako bi začel. Obraz se mu zasveti . . . solze ga oblijó . . . pred sé zašepeče nekaj besedij — toda umeti ga ni bilo možno . . .

Deklica, videč njegove solzé, misli si, da je njena govorica dobrega moža preveč užalostila. Zatorej ga milo pogleda ter z bridkim nasmehom déje: „Vidim, da moja pojasnila premogočno vplivajo na blago vaše srce. Pomirite se! Vsak človek ima kako gorje, katero mu je potrpežljivo nositi. Zaupajmo v Boga; On bode nesrečnikom v pomoč! Zdaj pa pustiva žalostne te pogovore.“

„Da, da, pustiva jih“, vzklikne na to mojster Janko vstavši, „kajti lahko se o čem veselejšem pomeniva. Odprši torbo, pokaže deklici denar, govoreč: „Bog, na katerega zaupate, pozabil vas

ni . . . Vaš denar ni izgubljen . . . Evo ga, našel sem ga jaz . . ." To rekši strese deklici denar v naročaj ter nadaljuje: „Veselite se, blaženi sestri, kajti niste več ubogi! Tu je vajino imenje, katero vama je oče zapustil . . . Trideset tisoč forintov . . . Niti polu solda ni manj . . . zagotavljam vaju! . . .“

Obraz brdkega Janka je žarel v rajskem veselji, deklica pa je strmela in ni mogla izpregovoriti besedice.

Tedaj stopi Janko korak od nje, mane si roke, pogleda kvišku ter vzklikne: „Hvala Ti, Oče nebeški, da si mi dal doživeti veseli ta dan! V svojem življenji še nisem bil zadovoljnejši od danes.“

V tem pa je deklica z denarjem v predpasniku hitela k bolnej sestri. Obe deklici sta v obilnih solzah dajali dušek radosti in hvaležnosti svojej . . .

Janko ji je radosten gledal. Darila njenega, zahvale njijne ni hotel. Ob kratkem jima razodene, kakó je našel denar ter se napravi na odhod.

Mlajša sestra prihiti k njemu, prime ga za roko ter mu jo rosi s solzami . . . Janko lepó pozdravi deklici ter odide globoko ganen . . .

Komaj pa domov pride, pokliče ženo svojo ter radostno vzklikne: „Veséli se Jera z menoj, veséli se! Storila sva dobro delo! Denar je bil svojina dveh dobrih sestrá, dveh sirot, ki sta ginili od potrebe in žalosti! Umrli bi bili revici,

da jima ni prišla pomoč še o pravem času! Zdaj sta pa rešeni, potolaženi! Ni li to lepo? Midva bi bila tatova — kaj pravim tatova? — razbojnika bi bila, da sva si pridržala denar! . . . Zdaj pa naju lahko toláži zavest, da sva dobro ravnala ter pomogla ubogima sirotama!“

M a t i.

Kdo li méne je dóžil,
Káder mal otrók sem bil?
Kdo obláčil, kdo okò
Váme upiral je skrbnó? —

Kdo mi zibal zibko je,
Čával dete šibko je?
Kdo mi prestádkó je pél,
Dókler sèn me ni objél? —

Kdo, ko léžal sem bolán,
Strégel méni je solzán?
Kdo li prósil je Bogá,
Da mi ljúbo zdravje dá? —

Kdo učil me je, da Bog
Váreh dobrih je otrók,
Naj zatórej Ga vse dni
Vdáno mi srcé česti? — —

Má mīca premīla tī!
 To sī vse storīla tī;
 Nā-te hrānil blag spomīn
 Vedno bom — hvaležnī sīn! . . .

Zajec.

V snegu* je na polji
 Ležal zajec mlad
 Ter brīdkó tožīti
 Jel je svójo jad:

„Oj, po letu krásne
 Dneve sem imél,
 Dételje sem jédel,
 Kólikor sem htél!

A sedaj velīka
 Sem siróta jaz,
 Glad me nadleguje,
 Stīska oster mraz!

Sreče mi nekdánje
 Razdeján je vrt,
 Da bī me rešīla
 Skóro bleda smrt!“ —

Rekšī to napóti
 V bližnjī se gozdlīč,
 Žalosten zarīje
 Tāmka j se v grmlīč.

Zdajcī pa se zgrāne —
 Vlēče na uhó . . .
 Nī lī zašumélo?
 Kaj je to bīló? . . .

Brž mu vse je jāsno:
 P sī zalajajo,
 L o v c i iz goščāve
 Tam pribájajo! . . .

Na nogé poskočí
 Zajec zdaj plašīn,
 V divjem diru zbegne
 Čezi hrib in plan . . .

Da počaka smrtī,
 Téga nī mu mar,
 Dá-sī glad ga tare,
 Kākor prej nīkdār. — —

Tudi človek smrtī
 Naj sī ne želi!
 Naj se tudi srce
 V togi mu topi!

Zajcu spet ho dala
 Dêtelje pomlád,
 Da tedáj pozábil
 Bode svojo jad.

Têbi, človek ŝôzni,
 Pa pomóre Bog;
 Ako Vanj zaupaš,
 Reši te nadlóg! —

Zlató.

Slavojeva mati je imela bogatega brata. Bil je trgovec v nekem mestu ná Āeskem. O tem svojem bratu je mati Slavojeva večkrat govorila. Slavoj pa jo je često povpraševal, ali jih pride kedaj obiskat bogati strijc. Mati mu je ob takih vprašanjih odgovarjala, da strijc pride, ako bode deček priden. Nekega dne pa, ko je Slavoj prišel iz šole domov, pokaže mu mati pismo, rekoč: „Vidiš, nisem ti zastonj pravila, da nas strijc obišče. V nedeljo bode tukaj!“ Mislite si veselje in radovednost Slavojevo! V svojej glavi je prevdarjal: „Kakšen mora biti ta strijc, ki je tako silno bogat. Bog ve, ali mu bode kaj prinesel, kaj dal? E, nekaj bode že!“

In strijc je prišel. Po presrčnem medsebojnem pozdravu se usedejo h kosilu: Slavojevi stariši, Slavoj in strijc. Slavoj je sedel prav blizo strijca, tako da ga je mogel prav natanko opazovati. Zajetni, debeli in prijazni mož. je bil ves

črno oblečen, a na rokah so se mu bliščali debeli prštani. Isto tako je nosil ob uri debelo svetlo verižico. Slavoj niti očesa ni premaknil od teh svetlih rečij. Strije, to opazivši, povpraša:

„No, Slavoj, ali ti dopadajo ti-le prštani in verižica?“

„Kaj bi mi ne, ki se tako lepó svetlijo. Iz česa pa so, da kar oči pobirajo?“

„No, vidiš, iz zlata so . . .“

„Kje pa se dobiva zlato, in ali je drago?“

„Nisi še nikoli ničesar slišal o zlatu?“

„Nisem“, odgovori Slavoj.

„Nu, potem ti jaz bodem kaj povedal o njem. Le poslušaj. Zlato je kovina. Kovina je zato, ker se da, kakor n. pr. železo, kovati, to je širiti se pod kladivom. Zlato imenujemo ž l a h t n o k o v i n o, pač zato, ker je najlepša med vsemi kovinami in tudi najdružja. Zlato je rumene barve. A ni vse jednako. Eno je bolj živo-rumeno, drugo bolj blede-rumeno. Zlato se lepo blišči. Njega se ne prijema nobena rja, ne v zraku, ne v vodi; ostane zmerom čisto. Ogenj zlata ne more razstopiti. Obstane torej tudi v ognji. Da mi ta prstan pađe tudi v ogenj, ne bode mu škodil. Potehtaj na roki to verižico! Kakšna je?“

Slavoj verižico potehta, potem deje: „Težka je, težka . . .“

„Vidiš: zlato je težko. A je tudi mehko. Kader je čisto, malo je trše od svinca. Poskusimo,

če se da rezati!“ — To rekši vzame strije nožek ter prstan malo zareže. „Vidiš, Slavoj, zlató se da rezati, ne da bi pod nožem škripalo. Baš ker je takó mehko, ne rabimo ga samo čistega, nego je mešamo n. pr. z belim srebrom, iz katerega so naši goldinarji, ali pa z rudečim bakrom, iz česar so naši novčiči. S tem dosežemo, da postane zlato trše. Se ve, da mešamo zlato z drugimi kovinami tudi zategadelj, ker ga je malo na svetu. Zlato računamo na marke. Marka čistega zlata je težka starega pol funta. Marka ima 24 karatov, karat pa 12 granov. Čisto zlato je torej štiriindvajsetkaratno. Ako je pa zlato pomešano n. pr. s tremi karati srebra, tedaj se zove jednaindvajsetkaratno i. t. d. Naši cesarski cekini so iz triindvajsetkaratnega zlata. Torej 23 karatov je čistega zlata, jeden karat pa primesi. Si li že videl kak cesarski cekin? Od-kimuješ? No, pokazati ti ga hočem jaz!“

Ob teh besedah vzame strije iz novčarke cekin ter ga vrže na mizo pred Slavoj. Deček, yes v čudu, zrè v lepi zlati denar. Strije pa nadaljuje:

„Vidiš, Slavoj, to je cesarski cekin. Po sedanji vrednosti ima 5 gld 64 kr. Toda naj nadaljujem razlaganje o zlato. Povedal sem ti že, da je zlato mehko; a je tudi silno raztezno. Cekin n. pr. se da raztolči v takó tanko ploščo, da bi z njo pokrtil celega konja z jezdecem vred. To veliko razteznoš zláta porabljaajo nekateri ljudje

v to, da iz njega delajo tanke listke — imenovane zlata pena. — Sè zlato peno pozlačujejo okvire in druge reči.“

„A odkod pa se dobiva zlato?“ povpraša Slavoj.

„Le potrpi, povedati ti hočem tudi to! Zlato dobivamo časih čisto, v večih kosih; kopljemo je iz zemlje. Nahaja se pa tudi prīmešano drugemu kamenju. Naposled so tudi zlatonosne reke in potoki, ki nam dajejo več ali menj zlata. Kamenje v rekah in potokih, ki ima zlato v sebi, razpade; zlato pride v vodo, katera je o povodnjih vrže na bregove med pesek.““

„Ali se tudi pri nas koplje zlato in so li tudi pri nas take zlatonosne reke?“ Tako povpraša Slavoj strijca.

„Največ zlata se nahaja v Ameriki, posebno v Kaliforniji““, odgovori mu strijca. „Pod našim cesarjenj ga dobivamo na Ogerskem, Erdeljskem in po malem tudi na Tirolskem, Solnograškem in Českem. Zlatonosni ste pa pri nas reka Donava in Drava, ki teče tudi po Slovenskem.““

„Kaj pa delajo iz zlata?“ povpraša Slavoj nadalje.

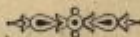
„Različne reči. Iz njega se kujejo denarji. Zlatarji pa napravljajo iz njega različne reči, n. pr. ure, prstane, uhane, verižice, srajčne gumbe, zapestnice za gospe, kelihe, monštranice i. t. d. Kralji, cesarji in drugi veliki bogatini imajo celó zlate krožnike, zlate skledice, žlice i. t. d. Iz zlata

delajo tudi zlate zaslužne križce, katere cesar pošilja fistim, ki so si pridobili veliko zaslug v državnej službi ali se sploh skažejo s kakim imenitnim delom. Tako n. pr. dobijo zaslužne križce izvrstni uradniki, duhovniki, učitelji, hrabri vojaki i. t. d.“

„Zares lepo, zanimivo je bilo to razlaganje o zlatu“, povzamejo zdaj Slavojevi stariši.

„In da se je bode fantič še bolje zapomnil — na, Slavoj, ta cekin! Darujem ti ga v spomin na današnji dan!“

Zdaj pa je bilo veselje še večje. Slavoj je bil ves blažen v zavesti, da ima — zlat denar.

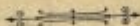
Moj zaklad.

Mornarjev marsikteri
V morjá se dno spusti,
Da támkej veledragih
Si biserjev dobi.

In marsikdó odpluje
Čez širni oceán,
V Kolúmbijo bogato,
Ker je zlatá želján.

A jaz zakladov takih
Ne pojdem si iskāt,
Ker sam še mnogo draži
Domā imām zaklād.

Zaklād, ki mi ga vkrasti
Ne morejo tatjē,
To blāge mōje mamke
Ljubeče je — srce! . . .

Ribica.

(Po Hey-u.)

Ⓢ j. ribica, uboga stvar,
Ne glēdi črva mi nikār!
Ker trnek imā v sēbi črv,
Pripēt ta trnek je na vrv,
Ki v rōki ribič jo drži; —
Oj, ribica, varūj se ti!
Po črvu hlāstneš — in takōj
Zarine trnek v vrāt se tvoj; —
Po tēbi, réva, bo tedāj,
Nevārnost, ki pusti, spoznāj!
Ne vidiš li fantiča tām?
To ribič je, le brž drugām! . . .
A ribica verjēla ni,
Grižljāj se dober črv ji zdi,
Menēč: „Na brēgu tam fantič
V zabāvo je, za drūgo nič!“ —

Po črvu hlástne — oj, gorjé!
Zaril se trnek v vrat je že . . .
A mládi ribič se smehljá,
Na bregu ribica ceptá! . . .

Trtin.

Bilo je spomladi, ko so učenci sè svojim učiteljem naredili majhen izlet, da bi se v prostej naravi učili prirodopisja, zemljepisja in drugih koristnih vednostij. Idoč čez vinograd v bližnji gozd, opazi bistro oko znatiželjnega Radovana na trtnem listji več malih hroščev kovinsko-svetle barve. Radoveden se ustavi pri trti ter vzklikne: „Gospod učitelj, pogledite vender, kako lepi hrošči so to! Glava jim je podaljšana v rilček. In kakó se lepó svetijo! Zdi se, kakor bi bili zlati!“

Gospod učitelj z drugimi otroki pristopi. Smehljaje se reče: „No, Radovanček, tebi ti hrošči dopadejo; ali, ko bi vedel, kakó so škodljivi, gotovo bi jih ne bil takó vesel.“

„No, pa lepo prosim, da bi nam kaj povedali o teh škodljivcih,“ deje Radovan.

„Prosimo, prosimo!“ povzamejo vsi učenci jednoglasno.

„Hočem vam ustreči“, odgovori učitelj; „pa le pazljivo me poslušajte!“

Učitelj vzame jednega hrošča s trte. Učenc učitelja obkolijo, a ta jame govoriti:

„Vidite tega hrošča tukaj. Lepe je kovinsko-svetle, zelene barve. Glava mu je podaljšana v rilček, zato mu pravimo, da je rilčkar. Ob rilčkovem konci so mala ustca. Vratni ščit mu je drobno pičkast; pa tudi na pokrovkah ima več redov različno velikih pik. Hrošč le-ta se zove trtin ali trtjon, kakor ga imenujejo pri nas na Krasu. Nekateri trtini so tudi modre barve; do-bijo se pa tudi črni trtini. Vsi rilčkarji so škod-ljivi hrošči. O njih se bomo že še učili. Za danes vam povem nekaj več le o trtinu.“

Trtin prileze spomladi iz zemlje. Dokler trta ne ozeleni, preživi po brezah, topolih in drugih sadnih drevesih. Kohitro pa trta ozeleni, preseli se na -njo. Tu si privošči najprej trtnega listja, pozneje mu gre tudi trtno cvetje prav v slast. Tako škodljivo delo opravlja do konca junija. V tem času položi na notranjo stran lista nekoliko jajčec ter ga skupaj zvije kakor smodko. Tem smodkam pravimo pri nas na Krasu zvitki. Trtin, naredivši zvitke, odščipne list na korenični strani. Tak list potem usahne. Vi ste gotovo že videli take zvitke po trtah; kaj ne da, ljubi otroci?“

„Oj seveda smo jih videli,“ odgovori Gor-nikov. Jožek namesto vseh. „Jaz sem celó lani

gledal, kako so strijčevi take zvitke pobirali v klobuke ter jih potem nosili domov na ogenj.

„Prav so storili strijčevi“, pristavi gospod učitelj. „Tako pobiranje in sežiganje zvitkov priporočam tudi vam, ljubi otroci. Majhni ste še, vendar v tem lahko mnogo koristite.“

„Pa zakaj je pobiranje in sežiganje takih zvitkov koristno“, vprašajo otroci.

„Le počakajte“, odgovori jim učitelj, „hočem vam vse natanko razložiti. Povedal sem vam že, da po trtinu zviti in odščipnjeni list usahne. A znati morate, da se iz jajčec, nahajajočih se v zvitku, izvale ličinke, podobne malim črvičem, ki nekoliko časa živé ob listnej suhljadi. Kmalu pa padejo suhi ti zvitki na tla. Grozdom to zelo škoduje; kajti brez listov se ne morejo razvijati — torej ne dozore. Že to je torej velika škoda vinogradniku. A to ni še vse! Ko padejo zvitki na tla, zlezejo ličinke iz njih ter se zarijejo v zemljo, kjer obirajo korenike. Spomladi pa zopet prilezejo iz zemlje, a ne več kot ličinke, ampak že kot popolni hrošči — trtini. Umejete zdaj, zakaj so nam trtini takó škodljivi?“

„Umejemo, umejemo“, odgovoré otroci:

„No, da vam bode stvar še bolj jasna, povem vam, da trtin vinogradniku lahko uniči polovico letine! Torej, če kdo pridela 100 h vina, lahko mu jih trtin vzame 50!“

„Oj to je grozno, to je grozno!“ zavpijejo otroci; Radovan pa še pristavi: „Če je pa trtin

takó neizmerno škodljiv vinogradniku, kakó se ga iznebimo?"

„Tudi to vam hočem povedati, ljubi otroci, in prosim vas, da si to še posebno dobro zapomnite. Da uničimo trtina, treba, da spomladi te hrošče s trte otresamo v ruto, pa jih potem do dobra pomandramo, ali še boljše: vržemo v ogenj. Zvitke pa, katere nahajamo po trtah od konca junija ali od začetka julija do konca avgusta, te zvitke, pravim, skrbno pobirajmo ter jih metajmo v ogenj. Na tak način uničimo poznejši zarod trtinov. Ali ste si zapomnili?"

„Da, zapomnili smo si; hvala vam, gospod učitelj“.

„No prav. To, kar ste danes slišali o trtinu, tudi doma povejte, da bodo znali vaši stariši zatirati tega škodljivca. Povdarjati pa moram, da je treba vsem kmetom v vasi takó ravnati, sicer bi se trtin selil iz enega vinograda v drugi. Zdaj pa, ljubi otroci, poberimo te trtine ter jih pomandrajmo!“

Učenci z učiteljem to storijo, a potem jo vsi skupaj udarijo po namenjenem potu v gozd.

V r a n.

(Po Hey-u.)

Kdo li tá - le je beráč:
Črn njegov je ogrtáč, *)
Plúje v zimí blizu koč,
V silnem mrazu se tresoč;
Tóžno vpíje: kva - kva - kvá!
Kdo mi jesti málo dá?

Káder pride pa pomlád,
On pozabi svojo jád,
Perutnice brž razpne,
V gózd oživljen plúje tjé;
A z višine jávlja nám:
„Darovalci: hvala vám!“

Čebela in muha.

Čebeli muha je dejala:
„Pověj, čebela, mi samó,
Kakó si se človeku znala
Prikúpiti takó močno?“

*) Ogrtáč = vrhnja suknja, tukaj „perje ptičevo“.

Po vrlih, póljih smeš brenčati,
Nabirajoč si sladko strd;
A jaz ne smem se prikazáti,
Povsód preti mi črt in smrt!

Da želó bi imela tvoje,
Človeka pikala bi jaz,
Da nikdar ne bi róke svoje
Iztégal več po muhah nás! —

«Zeló se motiš, draga muha,»
Čebela jej odgovóri,
«Z rávnánjem takim — primaruha! —
Pobóljšala ne boš ljudij!

Naklónjen človek je le tistim,
Ki so v korist mu, ne na kvar;
Jaz z médom, voskom mu koristim,
Zató mu ljuba sem vsekdar!» —

Ni vse zlato, kar se blišči.

Danica in Dobrana ste bili sestri. Starejša — Danica — bila je prelepa deklica; Dobrana pa vsled dolgotrajnih boleznij revna in nagrjena.*) Mati je obe enako srčno ljubila. Ker so ljudje

*) Nagrjen je človek, ki ima popačen obraz. Nemcu rabi v tem pomenu beseda «entstellt».

hvalili lepoto Daničino, prevzela se je bila deklica jako. Zaničevati je jela nagrjeno svojo sestrico. Postajala je čedalje bolj lahkomišelná in ni marala se niti učiti, niti delati.

Dobrana pa ni bila taka. Uboga deklica je ljubila prevzetno svojo sestro Danico. Rada ji je odpuščala vsako še večje žaljenje. Če je le mogla, ustrezala ji je s čimer koli je mogla. Za svojo dobroto je večkrat žela nehvaležnost, ali kljubu temu ni se pritoževala. Vse je voljno trpela uboga Dobrana.

Mati je dobro vedela vse to. Razumná žena je marsikaj poskusila, da bi poboljšala Daničo. Vse zastonj! Ne zlepa ne zgrda ni bilo ničesar mogoče opraviti pri Danici. Nesrečni materi je od same žalosti tonilo srce . . .

Toda še eno poskušnjo hoče narediti. Morebiti bode kaj pomagalo!

Nekega dne se vrne z dvema škatlama domov. Obe ste bili enako veliki. Jedna pa je bila pozlačena in vrhu tega so bile na njej naslikane lepe podobe. Druga škatla pa je bila od debele lepenke,*) prav priprosta, brez najmanjše okrasbe.

Mati pokliče obe hčerki ter jima pokaže škatli. Danici se takój razsvetli obraz, ko ugleda pozlačeno, lepo malano škatlo.

„Danica“, povpraša mati, „katero teh dveh škatel si izbereš, ako bi smela slobodno voliti?“

*) Lepenka = karton.

„To . . . to . . . lepo pozlačeno škatlo bi si izbrala! Kaj hočem drugej, ki je tako grda!“ odgovori deklica.

„No pa jo imej! Drugo škatlo pa dam Dobrani!“ To rekši izroči mati lepo škatlo Danici, priprosto pa Dobrani.

Radovedni deklici takoj odprete vsaka svojo škatlo. Ali glej: lepa škatla je bila polna črnega praha — saj, druga pa polna izbranih slaščic. Vrhu tega so se s pozlačene škatle lepe podobe brisale, kakor metulju lepi prah s perutnic, ko ga primeš v roko! Tudi pozlatba je kmalu odpala! . . .

Lahko si mislite, kako je to iznenadilo in raztužilo prevzetno Danico! Dobrana pa, to videč, pristopi k Daniči ter ji iz svoje škatle v roko natrosi skoro vse svoje slaščice!

Tedaj pa prime mati Danico za roko, odvede jo na stran ter ji reče: „Ni vse zlato, kar se blišči, Danica moja! Čuvaj se, da ne bodeš podobna pozlačenej, lepo malanej škatli! Kaj ne da: lepa je bila od zunaj. A ta lepota je bila le navidezna. Kmalu ji je odpala; v notranjosti pa je bil črn prah — saje. —

Taka je tudi z mnogim človekom! Ima sicer lepo zunanost, pa v notranjščini, v prsih se mu skriva slabo, hudobno srce. —

Druga škatla pa gotovo ni bila lepa. Pa v notranjosti je hranila drago vsebino. Isto takó je z marsikojim človekom. Ni lep po zunanosti, a

v prsih mu živi blago, dobro srce. In to je
stokrat več vredno, kakor lepa zunanost, zakaj:

Lepo lice hitro zgine,
Lepa duša pa ne mine . . .“

Danica je prav dobro umela besede mate-
rine. Poboljšala se je. Odslej pa je bila vredna
ljubezni svojih starišev in udanosti sestrice svoje!

Šolska zastava.

Zastávar naš brdák,
Povzdigni zdaj zastávo!
Navzócnikov pa vsák
Slovésno čuj izjavo:

Bogú najpréj žárnó
Srcé nam plamenúje,
Za vse dari lepó
Bogú se zahvaljuje.

„Mi smo le roj otrók,
Nezmožna še mladézen*),
A v prsih vžgál nam Bog
Veliko je ljubezen!

Za Bogom pa za vás,
Oj stariši! utriplje,
Ki vaša roka nas
Z dóbrótami obsiplje!

*) Mladézen = mladina.

Učitelji skrbni,
Dobročniki nam pravi:
I vam srcé gori
V iskreni nam ljubávi!

Slovénski dom, naš cár,
Avstrijcev oče mili!
I váju vsikedár
Mi bodemo ljubili!

Saj vi od dné do dné
Prelépo nas učíte,
Nam blážíte srcé
Tér úm naš vi vedrite!

Na svetu ni močí,
Ki nam ljubáv izruje,
Ki v srci nam živi,
Ki v srci plamenúje!

Prisézamo to zdáj
Na tukajšnjo zastávo,
Ki vsélej bode naj
V bodrilo nam in slávo!*

Vračaj hudo z dobrim!

Velik bogataš je sedel pred svojo palačo. Zadovoljno je premišljeval o svojem premoženju. Božala ga je ob enem nada, da si morebiti s časom svoje imetje se pomnoži.

Iz teh prijetnih mislij ga predrami prihod nekega človeka. Bil je to ubog ogljar. Pristopi z veliko ponižnostjo k bogatašu ter ga poprosi, naj bi mu pomagal, kajti truden je, lačen in ubog. Bogataš odgovori, naj ide dalje, češ, da tu ne

dobi ničesar. A uboščku tako hitro ne upade srce. Novič jame bogataša prositi, in zdaj še milejše. Tedaj se pa trdosrčnež razsrđi in ogljarju zapreti, da ga da spoditi po svojih hlapcih, ako se brž ne odstrani. Zdajci se ogljar obrne ter odide bridko vzdihovaje . . .

Nekaj let pozneje bogataš pride na lov v gozd ter onde zgreši pot. Zdelo se mu je, da se bliža svojemu domu, a oddaljeval se je od njega bolj in bolj. Bližala se je noč. Bogatašu je jelo prihajati tesno pri srci, kajti bil je sam samičken, vrhu tega truden in lačen. Naposled ugleda v daljavi malo kočo. Pospeši korak ter se koči približa. Pred njo najde moža in mladeniča, bila sta ogljarja, oče in sin. Lepo ja poprosi, naj bi mu pokazala pravo pot, katero je zgrešil. „Srcema rada to storiva“, odgovori starejši njiju; „a vedite, da ste zašli že jako daleč. Po noči potovati ne bi vam svetoval, in to toliko menj, ker bi znova lahko zgrešili pot. Sicer morate biti že trudni, morda tudi lačni. Izvolite torej stopiti v najino kočo. Hočeva vam kaj malega pripraviti za večerjo, a tudi poskrbeti za prenočišče. Kaj posebnega sicer ne bode, a vzprejmite to malo, kar vam moreva ponuditi, z dobrim srcem. Jutri pa, komaj se bode dan zaznaval, sprějmeva vas nekoliko ter pokaževa pot, da vam je ne bode močče zgrešiti.

Bogataš ponudbo vzprejme, ker je bil v resnici lačen ter počitka potreben. Gredó tedaj

vsi trije v kočo. Moža zanetita ogenj in začneta peči nekaj divjačine za večerjo. Prav dobro je teknila lačnemu bogatašu. Po večerji pa mu blizu ognjišča natrosita suhega listja za prenočišče, kajti postelje uboga človeka nista imela.

Ko je družega dne pokal zor, vstanejo vsi trije ter kočarja radovoljno sprejmeta bogataša. Ko dospejo na kraj, kjer so se imeli ločiti, zahvali se bogataš za njijno dobroto ter jima ponudi lepo darilo. A starši mož odgovori: „Hvala lepa, ne vzprejmeva niti novčiča. Ni najina navada, da bi si dajala plačevati za take malenkosti, saj je tudi naša dolžnost, da smo si v potrebi drug drugemu na pomoč. Dovolite mi pa, da vam dam dober nauk. Vi, kakor vidim, ne poznate me več; jaz pa sem se vas takoj polastil. Vedite, da sem jaz oni revni ogljar, katerega ste hoteli zapoditi, ko vas je pred leti pred vašo palačo prosil pomoči. Odslej bodite bolj človeški ter se smilujte ubožčkov, ki vas v svojih nadlogah prosijo pomoči!“ —

To rekši osramočenemu in skrušenemu bogatašu pokaže pot ter se vrne s svojim sinom domov.

Slovó. *)

○ Oj, z Bogom rójstvena ti vás!
Bridkò jaz jočem se na glas,
Ko zdaj od tēbe se slovim,
Od dragih svojcev v svet hitim.

Oj, z Bogom! sinjé ve goré
In žitorodno ti poljé,
Zelene trate, vrt in gáj,
Kjer sréčno živel sem nekdáj!

Oj, z Bogom! zvesti zbor drugòv,
Naj Bog ti dá svoj blagoslov!
Nikdár pozabil te ne bom,
Oj, z Bogom, z Bogom, mili dom! —

*) Ta pesem se dá lepó peti po kaj primernem nemškem napevu: »So leb' denn wohl, du stilles Haus.» Pis.

Princ*) Evgen.

Dragi otroci! Namenil sem se, da vam v vsakem zvezku „Iskrice“ opišem kacega velmoža, ki se je posebno zaslužnega skazal bodi si za slovenski naš narod ali pa za širšo nam domovino — Avstrijo.

Zadnjič sem vam predočil slovečega vojaka našinca — Andreja Čehovina; danes pa čujte o slavnem avstrijskem vojskovodji princu Evgenu. O njem ste sicer že nekoliko čitali v „Tretjem Berilu“; a jaz vam tukaj podajem življenjepis, ki je nekoliko obširnejši in natančnejši od omenjenega sestavka.

Princ Evgen se je rodil v dan 18. oktobra 1663 v Parizu, glavnem mestu Francoske. Bil je torej prav za prav Francôz, a izviral je iz laške rodovine. Oče njegov je bil vojvoda Evgen Moric savojsko-carignanski, grof soissonske; mati pa mu je bila Olimpija Mancini, nečakinja kardinala Mazarina. Bil je njen najmlajši sin.

Takratni francoski kralj, objestni Ljudevit XIV., ni mogel trpeti matere Evgenove in tudi Evgenu samemu ni bil prijazen. Evgen je imel veliko veselje do vojaškega stanu. Zaradi tega je neprenehoma prosil kralja Ljudevita, da bi ga sprejel v vojaško službo. Ker je pa bil

*) Prince imenujemo ude vladajočih knežjih družin.

majhen in šibkoten, rogal se mu je kralj Ljudevit, ter ga hotel prisiliti, da se posveti duhovskemu stanu. Toda Evgen si je želel nositi le — „vojaško suknjico“.

Razžaljen, da ga Ljudevit neče sprejeti za vojaka, skrivej ubeži s Francoske, pride k cesarju Leopoldu I. ter ga prosi, naj ga sprejme v avstrijsko vojaško službo. Storil je Evgen to tudi zategadelj, ker je imel brata Ljudevita Julija, ki je že bil v avstrijski službi. Princ Evgen je bil takrat 20 let star. Cesar Leopold Evgena prijazno sprejme ter mu željo izpolni, uvrstivši ga avstrijskim vojakom. To se je godilo baš takrat, ko so se Turki drugikrat Dunaju približevali. Kmalu se je pokazalo, da je bil Evgen uprav rojen za vojaka. Povzdigoval se je od česti do česti, dokler ni postal celo cesarski maršal. A ne samo to. Cesarji, katerim je služil, obsipavali so ga z darovi takó, da je postal eden najbogatejših plemenitašev avstrijskih.

Tukaj vam hočem Evgenova slavna dela nekoliko natančneje popisati.

Leta 1683. so hoteli Turki vzeti Dunaj. Toda hrabre naše čete so jih pognale v beg. Že tedaj — ob obrambi dunajskega mesta — skazal se je Evgen takó hrabrega, da mu je cesar izročil poveljstvo čez dragonski polk. V poznejših bojih proti Turku pa se je še vrlejše nosil. Takratni njegov predstojnik je pohvalil Evgena vpričo cesarja, rekoč: „Cesarost, mladi ta junak bode nekdam najslavnejši vojskovodja tega stoletja.“

Dobro je Evgen naklestil Turke na hribu Harkanj blizu Muhača na Ogerskem l. 1687. L. 1690. je — šele 27 let starega — doletela generalska čast; dve leti kasneje (1692. l.) pa je bil že maršal.

Najlepše latorike si je Evgen pridobil v bojih proti Turkom pri Zenti na Ogerskem, kjer je v dan 11. septembra 1697. l. Turke popolnoma potolkel. Turkov je tedaj na stotine vtonilo v reki Tisi; 20.000 je bilo mrtvih, a 6000 ujetih. —

Princ Evgen se je bil zarotil, da se ne vrne več na Francosko razen z — „mečem v rokah“. Hotel je s tem reči, da se vrne šele takrat tja, ko pojde kot soražnik na Francoze. To se je tudi zgodilo o vojskah, katere je imel cesar s francoskim kraljem.

Leta 1700 so bili namreč s Karolom II. Habsburžani na Španskem izumrli. Karol je imel dve sestri. Starejša je bila poročena z Ljudevitom XIV., kraljem francoskim; mlajša pa z Leopoldom I. Prva se je bila že o svojej poroki odrekla španskej kroni. Ne takó mlajša sestra. Bila pa je ta že mrtva, zapustivši jedino hčer, poročeno z volilnim knezom bavarskim. Leopold je zahteval špansko krono za družega svojega sina Karola. Ljudevit XIV. pa za svojega vnuka Filipa anžuvškega. Iz tega je nastala vojna med Avstrijo in Francosko (1701—1714), katero zovemo špansko nasledstveno vojno. Vsa zapadna Evropa se je je deležila. Angleška in Holandija je

stopila na avstrijsko stran; baš takó volilni knez braniborski, katerega je cesar povišal bil za kralja pruskega. S francoskim kraljem pa sta potegnili volilna kneza kolonijski in bavarski. Italija, zapadna Nemčija, Belgija in Španija so bile — vojno pozorišče.

V tej španskej nasledstvenej vojni se je Evgen posebno odlikoval. Šel je kakor v starem veku Hanibal preko Alp. Težavna in mučna je bila ta pot. Ali kljubu temu, da so mu bili Francozi vse soteske in poti zagradili — on je vendar srečno prišel preko lesinskih Alp v laško mesto Turin. Tu je zmagal ter zabrcnil, da se mesto ni udalo Francozom. S to zmago je Evgen pognal Francoze iz zgornje Italije. To se je zgodilo l. 1706. V tem letu je bil imenovan — državnim maršalom.

Leta 1708. je Evgen v družbi z angleškim vojskovodjo Marlborough-em (izgovori: Malbrnjem) pri Oudenarde-ji potolkel Francoze. Pa tudi leta 1709. sta jih pri Malplaquetu (reci: Malplakeji) v krvavem boji sijajno premagala. Sploh je treba opomniti, da je bil Evgen duša vsemu bojevanju v vojni za španjolsko nasledstvo.

Ko je francoski kralj Ljudevit XIV. slišal o slavnih zmagah Evgenovih, obšlo ga je bridko kesanje, zakaj ga ni hotel sprejeti v francosko vojno službo. Skušal je na različne načine, zlepa in zgrda, da bi ga zopet pridobil Francozom.

Nekdaj je Evgena samo sovražil, zdaj se ga je tudi — bal, prav hudo bal. Da bi svoj namen dosegel, pretil je Evgenu z vednim prognanstvom, ako se ne vrne v domovino svojo. A Evgen se za to žuganje ni zmenil ni. Zdaj se mu pa kralj Ljudovit začne laskati. Ponuja mu francosko maršalstvo in sijajne prihodke. Evgen pa ga zavrne: „Jaz sem cesarski maršal. Denarja ne potrebujem. Dokler svojemu gospodarju pošteno služim, ne bode mi istega manjkalo.“

Takó je princ Evgen ostal pri naši vojski. Šestnajstega avgusta 1717. l. je bil zanj najslavniši pa tudi najtežavniši dan; kajti premagal je petkrat večo turško vojsko ter vzel močno trdnjavo Beligrad. Takrat je bil položaj Evgenov jako ozbiljen. Ko je namreč stal pred trdnjavo, primaha jo véliki vezir*) s trumo 200.000 mož svojcem (Turkom) na pomoč. Princ Evgen je bil zajet med velikansko vojsko in trdnjavo; tu in tam so imeli Turki vsepolno topov! Kaj storiti? In glejte, tudi v teh najnevarniših trenutkih je princ Evgen ostal — hladnokrven. Ko ga njegovi častniki, vsi obupani, povprašajo, kaj bode zdaj, odgovori jim prav filadno: „No, to bode gotovo: ali premagam jaz Turke, ali pa oni mene!“ — Narodna pesem je začela slaviti Evgena kot prvega krščanskega junaka. V vseh jezikih so zlagali pesmi nanj. —

*) Véliki vezir = najviši turški državni uradnik. Pis.

Vi, mladi čitatelji moji, ki berete tu o slavnih delih Evgenovih, želeli bodete gotovo zvedeti kaj več o tem, kako šen je bil sloveči ta vojskovodja po vnanjosti. To sem vam že povedal, da je bil majhen in šibkoten; a bil je tudi grbast in krivonog. Navadno je nosil rujav dolg plašč. Zaradi tega so ga vojaki sprva zaničljivo imenovali „malega kapucinca, ki gotovo mnogim Turkom ne bode populil brade“. Toda kmalu so se prepričali o vrlinah njegovih, opustili so zbadanje ter ga jeli spoštovati in ljubiti. Bil je zelo skromen. Nikomur ni vsiljeval svojega mnenja. Vender je znal vse pridobiti za svoje načrte. Drugih ljudij zasluge je bolj cenil od svojih. Ko je sedel na konji in se je z veliko srčnostjo, ne da bi se bal smrti, zaprašil v največi ogeňj: tedaj je bil veš drugačen! Njegovo veliko bistro oko se je tedaj bliskalo! Sicer majhno njegovo telo je bilo tako utrjeno, da je lahko nosilo vsakojake težave. Na moč svojih vojakov ni nikoli preveč zaupal. Zmerom je skrbel za to, da so vojaki dobivali dovolj in ddbro jesti, posebno če so bili kje na prezimovališči. Brez sile ni hotel žrtvovati niti jednega vojaka. Takó milega srca so bili tudi nekateri drugi vojskovodje pri nas n. pr. vojskovodja Karol in „oče Radecki“.

Evgenovi vojni načrti so bili dobro premišljeni. Celó francoski maršal Villars jih je občudoval, a tudi Napoleon I. jih je pridno preučeval.

Evgen pa ni bil le izvrsten vojskovodja, nego tudi izboren državnik. Za španske nasledstvene vojske je posređoval pri sklepanji mira v Utrechtu in trudil se, da pridobi potrjenje pragmatične sankcije tudi od drugih vlad. Pragmatična sankcija je postava, katero je dal Karol VI. Po tej postavi imajo tudi ženske nasledovalno pravico na prestolu. Vsled nje se avstrijske dedne kronovine ne smejo deliti. Služil je Evgen trem cesarjem, namreč: Leopoldu I., Jožefu I. in Karolu VI. Vsem trem je ob vsakej priliki pomagal z modrimi svojimi sveti. Kraj vsega tega je ljubil umetelnosti in znanosti. Bil je podpornik umetelnikom in učenjakom, n. pr. preslavnemu učenjaku Leibnitzu. Eygenovo geslo je bilo: „Avstrija čez vse!“

Bogate svoje prihodke je princ Evgen umno porabljeval. Na Dunaji v „Himmelfortsgasse“ si je vzgradil krasno palačo; po nekem slavnem tedanjem umetelniku pa si je dal napraviti prelepo letovišče: „Belvedere“. To je bil nekdanj grad, kateri so okroževala polja in vrtovi; dan-danes pa stoji sredi dunajskih hiš in je v njem zbirka lepih podob.

Tukaj, v Belvederu, zbiral je različne umetnine, katere je kasneje zapustil cesarski hiši. Tu je imel tudi velikansko svojo knjižnico, ki je brojila blizo petnajst tisoč zvezkov. Evgen pa ni zbiral knjig, da bi jih „lepo vezane“ hranil v

omari „zaradi lepšega“. Vsako kupljeno knjigo je tudi prečital ali vsaj površno pregledal.

Zdravja je bil slabotnega. Moral se je zmerom lečiti in zelo zmerno živeti. Vsako zimo se je odpočil in izlečil od prebitih naporov tekočega leta. (Takrat so se namreč vojskovali le po letu, po zimi so počivali). — Zadnje dni svojega življenja je kašljal neprenehoma; huda prsna bolezen ga je mučila. Slednje veselje, katero je še doživel, bila je poroka ljubeznive nadvojvodinje Marije Terezije, — poznejše cesarice — s princem Francem Štefanom lotarinškim, l. 1736. — Dvajsetega aprila istega leta se je Evgen vdeležil neke tajne seje. Prej nego je bila sicer njegova navada, zapustil je zborovališče, rekoč: „Bodi dosti za danes. Drugo jutri — ako bodem še živ...“

Ko ga drugo jutro hoče njegov strežaj poklicati, najde ga — mrtvega v postelji Evgen je umrl za kapjó v 73. letu svoje dóbe. —

Velika je bila žalost po slavljenem junaku. Tedanji cesar Karol VI. dal ga je pokopati z veliko slovesnostjo kakor kacega vojvodo v cerkvi sv. Štefana na Dunaji. —

Sedanji naš vladar je Evgenu omislil pred cesarskim gradom na Dunaji lep spomenik, ki ima še v davnih naših potomcih buditi hvaležen spomin na slavnega avstrijskega junaka.

Šolska mladina

o vzprejemu novega dekana.

(Kömenskemu dekánu, g. Adolfu Harmel-u).

Napóčil je veseli dan,
Ki vsák želél ga, je iskréno,
Da v faro našo zapuščéno
Seliš se, novi naš dékán!
Naproti, glej! Ti vse hiti,
V očéh radóst se vsem žari,
Vsakdó bi Te pözdrávil rád,
Prédragi v Kristusu nam brát! —
Kakó bi ne? — Vrlin se glás
Razlega Tvojih v vsako vas,
Povsód je znano, da si vnét
Za švoj poklic prevzvišen, svét;
Za národ da si švoj goréč,
Za njéga vzevit vsekdar skrbéč,
In da Evterpa*) Ti jé glávo
Ovénčala s čestjó in slávo! . . .
Presrečen občinár jé vsák,
Da sém dékán prihaja ták!
Vsakdó goréče k Bogu móli,
Da cerkvi, óbčini in šoli

*) Evterpa je bila izmišljena boginja petja.

V blaginjo bi pastiroval,
Med nami dolgo bi ostal! . . .
Pogljaj nas, revne otročiče,
Še nas Ti sleherni zdaj kliče
Iz celega srcá udán:
„Bog živi, novi Te dekán!“ . . .
Žarés: mi majhni smo, nezmóžni,
A dobri homo in pobožni,
Po Tvójih návodih veselí
Vsekdar se bodemo mi véli!
In v zńák, da Te spoštújemo,
Ta šópek Ti darújemo;
Iz móje róke ga voljám
Vzprejéti ráči*), naš dekán,
In naj obuja Ti spomine
Ljubezni tákajšnje mladine! —

*) Vzprejeti ráči = vzprejeti blagovóli.

